

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОРЯДКУ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ З НОРМАТИВНО-ПРАВОВИМИ АКТАМИ У ГАЛУЗІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ІНШИХ КРАЇН

Басюк Л.О.,
здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
e-mail: basyk_lara@ukr.net

Басюк Л.О. Співвідношення порядку отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні з нормативно-правовими актами у галузі кримінального провадження інших країн.

У статті звернута увага та проведений аналіз основних нормативно-правових актів, що забезпечують міжнародні стандарти дотримання та захисту прав та свобод людей в частині отримання зразків для експертизи, в тому числі у кримінальному провадженні, до яких віднесено: Загальну декларацію прав людини, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, Європейську конвенцію з прав людини, Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, тощо.

В ході дослідження, виявлено, що у практичній діяльності, правоохоронним органам, у ряді випадків, доводиться стикатися із протидією з боку учасників кримінального провадження щодо отримання біологічних зразків особи для експертизи. Так, як форма протидії зустрічаються: 1) відмова добровільного надання біологічних зразків особи; 2) оскарження дій працівників правоохоронних органів щодо легітимного застосування примусу для отримання біологічних зразків особи; 3) активний супротив в ході примусового відібрання біологічних зразків особи для експертизи (з посиланням на те, що такі дії принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я).

Доведено, що за відсутності нормативно визначених форм, методів та суб'єктів застосування примусу під час примусового відібрання біологічних зразків особи у кримінальному провадженні, а також ігнорування законодавцем окресленої проблематики протягом значного часу, провідну роль відіграє лінія поведінки суб'єкта розслідування, його професійна компетентність, тактичні комбінації, сутність яких полягає у впливі на особу, зразки у якої відбираються.

В результаті проведеного ретельного аналізу порядку відібрання зразків з речей і документів для експертизи, визначеного у КПК України, демонструє, в цілому, його відповідність міжнародним стандартам проведення аналогічних процесуальних дій, в тому числі щодо застосування примусу. Проте зосереджено увагу на недоцільності отримання додаткового дозволу суду на проведення обшуку у випадках відмови добровільного виконання ухвали суду щодо надання зразків з речей і документів, як то передбачено ст. 166 КПК України відповідно до правил тимчасового доступу до речей і документів.

Ключові слова: отримання зразків для експертизи, відібрання зразків з речей і документів, примусове відібрання, допустимість та належність доказів, рішеннях ЄСПЛ кримінальне провадження, розслідування.

Basyk L. The relationship of the procedure for obtaining samples for examination in criminal proceedings with regulatory and legal acts in the field of criminal proceedings of other countries.

The article draws attention to and analyzes the main regulatory legal acts that ensure international standards for the observance and protection of people's rights and freedoms in terms of obtaining samples for examination, including in criminal proceedings, which include: The Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on civil and political rights, the European Convention on Human Rights, the Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment and Punishment, etc.

In the course of the research, it was found that in practice, law enforcement agencies, in a number of cases, have to face opposition from the participants in criminal proceedings regarding obtaining biological samples of a person for examination. So, as a form of counteraction, there are: 1) refusal to voluntarily provide biological samples of a person; 2) challenging the actions of law enforcement officers regarding the legitimate use of coercion to obtain biological samples of a person; 3) active resistance during the forced collection of biological samples of a person for examination (with reference to the fact that such actions degrade the honor and dignity of a person or are dangerous for his health).

It has been proven that in the absence of normatively defined forms, methods and subjects of the use of coercion during the forced collection of biological samples of a person in criminal proceedings, as well as ignoring the issues outlined by the legislator for a considerable time, the leading role is played by the line of conduct of the subject of the investigation, his professional competence, tactical combinations, the essence of which is to influence the person from whom the samples are taken.

As a result of a thorough analysis of the procedure for taking samples from things and documents for examination, defined in the Criminal Procedure Code of Ukraine, demonstrates, in general, its compliance with international standards for conducting similar procedural actions, including the use of coercion. However, attention is focused on the impracticality of obtaining additional court permission to conduct a search in cases of refusal to voluntarily comply with a court order regarding the provision of samples of things and documents, as provided for in Art. 166 of the Criminal Code of Ukraine in accordance with the rules of temporary access to things and documents.

Key words: obtaining samples for examination, taking samples from things and documents, compulsory taking, admissibility and appropriateness of evidence, decisions of the ECHR, criminal proceedings, investigation.

Постановка проблеми. Законодавець визначає, що доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК України) порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню [1, ст. 84]. Водночас, процесуальними джерелами доказів можуть бути лише показання, речові докази, документи, висновки експертів. Належними є докази, які прямо чи непрямо підтверджують існування чи відсутність обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, та інших обставин, які мають значення для кримінального провадження, а також достовірність чи недостовірність, можливість чи неможливість використання інших доказів [1, ст. 85].

Допустимими докази визнаються, якщо вони отримані у порядку, встановленому КПК України. Недопустимий доказ не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень, на нього не може посилатися суд при ухваленні судового рішення [1, ст. 86].

Виходячи із цього, порядок отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні має бути чітко регламентований та дотриманий з метою визнання його доказом. Важливе місце для визнання отриманих зразків маю і нормативно-правові акти у галузі кримінального провадження інших країн. Саме тому, виникла необхідність у проведенні співвідношення порядку отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні з нормативно-правовими актами у галузі кримінального провадження інших країн.

Стан опрацювання Питання отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні є предметом постійної уваги українських вчених: П.С. Антонюк В.П. Бахіна, М.В. Салтевсько-го, В.С. Кузьмічова, В.І. Галагана, О.В. Козак, М.Я. Сегая, В.М. Стратонова, К.О. Чаплинського, Ю.М. Чорноус, В.Ю. Шепітька. В своїх дослідженнях вчені торкаються різних аспектів відібрання зразків для порівняльних досліджень, визнаючи таку процесуальну дію важливим засобом доказування. Аналіз наукових публікацій, присвячених інституту зразків для експертизи в кримінальному провадженні, демонструє, що найбільшу дискусію серед вчених, як процесуалістів так і криміналістів, викликає питання меж, суб'єктів і форм застосування примусу при отриманні зразків для експертизи з огляду на встановлений Кримінальним процесуальним кодексом України порядок. Враховуючи той факт, що в Україні це питання не знайшло свого належного відображення, тому є необхідність провести порівняння з нормативно-правовими актами у галузі кримінального провадження інших країн.

Метою статті є проведення співвідношення порядку отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні з нормативно-правовими актами у галузі кримінального провадження інших країн.

Виклад основного матеріалу. В ст. 7 КПК України закріплені загальні засади кримінального провадження, до яких, разом з іншими, відносяться: верховенство права, законність, повага до людської гідності, забезпечення права на свободу та особисту недоторканість тощо. Згідно ст. 8 КПК України кримінальне провадження здійснюється з додержанням принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. Стаття 9 КПК України визначає, що під час кримінального провадження суд, слідчий суддя, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий, інші службові особи органів державної влади зобов'язані неухильно додержуватися вимог Конституції України, КПК України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, вимог інших актів законодавства. У разі якщо норми КПК України суперечать міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, застосовуються положення відповідного міжнародного договору України. Кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [1].

Садова Т.В., здійснюючи порівняльний аналіз обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи, зазначає на відсутність в країнах англо-американської системи права поняття «освідування» в чистому вигляді [2, с. 23]. Натомість дії, які охоплюються поняттям «освідування особи» в таких країнах проводяться в ході особистого обшуку або судово-медичної експертизи.

Так, зазначає вчений, в США особистий обшук, який охоплює: поверхневий огляд людського тіла, огляд рук, відібрання зразків волосся, вилучення доказів з ротової порожнини, - проводиться без ордеру суду або прокурора. При цьому внутрішні втручання у людський організм, такі як взяття аналізу крові, обстеження шлунку за допомогою зонда, певні хірургічні втручання, – можливі лише на підставі ордеру, окрім випадків, які не терплять зволікань [2, с. 87].

Дослідниця також наводить досвід Великобританії, де особистий обшук особи та отримання зразків для дослідження здійснюються за погодженням з офіцером у ранзі суперінтенданта та вище. При цьому для отримання зразків необхідна також письмова згода затриманої особи, за відсутності якої вилучати зразки заборонено [2, с. 88].

Відповідно до статті 19 Конституції України правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [3].

Основними нормативно-правовими актами, що забезпечують міжнародні стандарти дотримання та захисту прав та свобод людей, в тому числі у кримінальному провадженні, є: Загальна декларація прав людини; Міжнародний пакт про громадянські і політичні права; Європейська конвенція з прав людини; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання, тощо.

Так, відповідно до положень ст. 3 Загальної декларації прав людини визнається беззаперечне право кожної людини на життя, на свободу і на особисту недоторканність. А в ст. 5 цього ж нормативно-правового акту міжнародного характеру зазначено, що ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, нелюдського, або такого, що принижує його гідність, поведінки і покарання [4].

В статті 7 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права закріплено, що нікого не може бути піддано катуванню чи жорстокому, нелюдському або принижуючому гідність поведінку чи покаранню. Зокрема, жодну особу не може бути без її вільної згоди піддано медичним чи науковим дослідкам [5].

Подібні положення закріплені також і в ст.ст. 3, 5 Європейської конвенції з прав людини, що декларують заборону катування та стверджують право на свободу та особисту недоторканність [6].

Стаття 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведінки і покарання визначає катування як будь-яку дію, якою будь-якій особі навмисно заподіюються сильний біль або страждання, фізичне чи моральне, щоб отримати від неї або від третьої особи відомості чи визнання, покарати її за дії, які вчинила вона або третя особа чи у вчиненні яких вона підозрюється, а також залякати чи примусити її або третю особу, чи з будь-якої причини, що ґрунтується на дискримінації будь-якого виду, коли такий біль або страждання заподіюються державними посадовими особами чи іншими особами, які виступають як офіційні, чи з їх підбурювання, чи

з їх відома, чи за їх мовчазної згоди. Наведене визначення терміну «катування» не охоплює біль або страждання, що виникли внаслідок лише законних санкцій, невіддільні від цих санкцій чи спричиняються ними випадково [7].

Таким чином, ми погоджуємося з Т.В. Садовою, що основним міжнародним стандартом щодо застосування примусу, в тому числі під час кримінального провадження, є неприпустимість будь-яких дій (навіть при легітимному примусу), що створюють умови або призводять до приниження честі і гідності особи, завдають шкоди її життю та здоров'ю, а також такі дії, що визначаються як катування [2, с. 45].

Але, разом з тим, практика ЄСПЛ демонструє ступінь та міру законного примусу, до якого можуть вдаватися правоохоронні органи держав-підписантів міжнародних договорів з метою виконання своїх зобов'язань перед всіма членами суспільства щодо боротьби з кримінальною протиправністю.

Так, в рішенні по справі «Тирадо Ортіс і Лосано Мартин проти Іспанії» суд вважає, що проби на концентрацію алкоголю і можна вважати втручанням в особисте життя заявників відповідно до змістом пункту 1 статті 8 Конвенції, їх так само можна вважати необхідними для запобігання злочинам та захисту прав і свобод інших осіб [8]. Це положення також узгоджується і з Європейською конвенцією з прав людини, де у ч. 2 ст. 8 зазначено, що органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [6].

У практичній діяльності, правоохоронним органам, у ряді випадків, доводиться стикатися із протидією з боку учасників кримінального провадження щодо отримання біологічних зразків особи для експертизи. Так, як форма протидії зустрічаються:

- 1) відмова добровільного надання біологічних зразків особи;
- 2) оскарження дій працівників правоохоронних органів щодо легітимного застосування примусу для отримання біологічних зразків особи;
- 3) активний супротив в ході примусового відібрання біологічних зразків особи для експертизи (з посиланням на те, що такі дії принижують честь і гідність особи або небезпечні для її здоров'я).

Здебільшого будь-яку з перелічених форм протидії учасники кримінального провадження аргументують положеннями статті 63 Конституції України, яка закріплює, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, що дозволяє їм відмовитися від надання зразків для проведення експертизи.

Підтвердженням цього, слугує і аналіз інтерв'ювання слідчих Національної поліції України, які в більшості випадків не використовують примус для отримання необхідних їм зразків (56,3% опитаних) [9, с. 7].

Така позиція слідчих пояснюється і рішеннями суду у таких випадках, які відмовляють у наданні дозволу на отримання біологічних зразків особи для експертизи в примусовому порядку, посилаючись на ст. 63 Конституції України, ст. 18 КПК України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Так, 06.02.2020 року слідчий звернувся до суду з клопотанням, посилаючись на те, що близько 12 год. 10 хв. 06.12.2019 року за адресою: АДРЕСА_1 10, АДРЕСА_2 працівниками ГУНП в Житомирській області був зупинений автомобіль марки «Део Сенс» у кузові чорного кольору, д.н.з. НОМЕР_1, під керуванням ОСОБА_1, ІНФОРМАЦІЯ_1 та в подальшому в ході обшуку даного автомобіля виявлено та вилучено предмет, ззовні схожий на корпус гранати «Ф1» та предмет, ззовні схожий на підривач типу УЗРГМ, що згідно довідок про категорію вибухонебезпечності виявлених вибухових матеріалів відноситься до небезпечних. В ході досудового розслідування виникла необхідність у проведенні молекулярно-генетичної експертизи з метою встановлення відповідності ДНК-профілю, виявленому у змивах, із ДНК-профілем особи, яка можливо причетна до вчинення даного кримінального правопорушення. Однак підозрюваний відмовився надавати біологічні зразки букального епітелію. Захисник підозрюваного у судовому засіданні заперечувала проти задоволення вимог клопотання та пояснила, що примусове відбирання зразків для експертизи, що можуть бути використані проти ОСОБА_1, який є підозрюваним у кримінальному провадженні, прямо суперечить вимогам ст. 63

Конституції України, ст. 18 КПК України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [10].

Також ми не погоджуємося з позицією окремих вчених, які тлумачать право певних учасників кримінального провадження на ненадання свідчень проти себе, закріплених у вітчизняному правовому полі, та звужують таке право при примусовому відібранні біологічних зразків особи лише на відмову надати зразки голосу та почерку [11, с. 152].

Ми наполягаємо на правильному розумінні природи таких біологічних зразків особи, як зразки голосу та почерку – зразків, надання яких залежить виключно від волі особи, у якої вони відбираються. А тому отримати їх в примусовому порядку іншими особами (навіть при застосуванні неприпустимих форм примусу) не представляється можливим. Тому відмова добровільного надання таких зразків особою не може розглядатися як реалізація права не свідчити проти себе, що виходить із положень ст. 6 Європейської конвенції прав людини [12].

В аспекті форми та ступеню легітимного примусу при проведенні процесуальних дій у кримінальному провадженні правовою основою може виступати рішення ЄСПЛ у справі Яллог проти Німеччини (11 липня 2006 року) [13].

Так, витяг з рішення суду дає можливість чіткого розуміння міжнародних стандартів щодо застосування примусу: «... у цій же справі ще перед тим, як ухвалили й застосували оскаржуваний захід, було зрозуміло, що вуличний торговець, стосовно якого вона мала бути застосована, тримав ті наркотики в роті, а отже, не міг їх пропонувати на продаж у великій кількості ... Суд погоджується з тим, що надзвичайно важливим для слідчих було мати можливість визначити точну кількість і якість наркотиків, пропонувані до продажу. Однак він не переконаний, що примусове введення блювотного засобу було в цій справі необхідним, аби одержати докази. Органи переслідування могли просто дочекатися, доки наркотики вийдуть з організму заявника природнім шляхом. У цьому зв'язку має значення те, що багато інших держав – членів Ради Європи застосовують саме такий метод при розслідуванні злочинів, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків... Беручи до уваги всі обставини справи, Суд доходить висновку, що оскаржуваний захід сягнув мінімального рівня жорстокості, достатнього для того, щоб потрапити під дію статті 3 Конвенції. Органи влади зробили заявника об'єктом серйозного втручання в його право на фізичну й психічну недоторканність проти його волі. Вони примусили його до блювоти не з лікувальною метою, а задля здобуття доказів, які вони могли б так само дістати з застосуванням менш інвазивного методу. Спосіб, в який оскаржуваний захід застосовано, мав викликати у заявника почуття страху, тривоги й неповноцінності, що могли його образити і принизити його гідність. Окрім того, ця процедура була поєднана з ризиком для здоров'я заявника, зокрема й через те, що попередньо не було відповідного анамнезу. Хоч і не навмисно, цей захід застосували в спосіб, який заподіяв заявникові і фізичного болю, і душевних страждань. Отже, він зазнав нелюдського й принизливого для гідності, поводження на порушення статті 3 Конвенції».

Щодо меж примусового втручання в організм людини для отримання доказів при розслідуванні кримінальних правопорушень, то орієнтиром виступає рішення ЄСПЛ у справі «Х. проти Нідерландів» (X v Netherlands), 8239/78, 4 грудня 1978 року, DR 16, 184 [13].

В рішенні ЄСПЛ по цій справі зазначається, що хоча примусовий аналіз крові можна вважати порушенням права на особисте життя, його можна так само вважати необхідним для захисту прав інших осіб. При цьому суд розглядає аналіз крові як «незначне втручання» та звертає увагу на необхідність забезпечення гарантій особі при такому втручанні, як то:

- аналіз крові можна проводити тільки за розпорядженням прокурора, його заступника або іншої уповноваженої на це посадової особи поліції,
- аналіз крові може робити тільки акредитований лікар, котрий може ... відмовитися від виконання аналізу з огляду на виняткові причини медичного характеру...

Проведений аналіз практики ЄСПЛ дозволяє зробити висновок, що дотримання прав і свобод людини та недопущення катувань під час кримінального провадження забезпечується не лише легітимністю примусу (застосування примусу до особи на підставі чіткої та прозорої процедури судового контролю за здійсненням такого примусу), але й формою такого примусу та ступенем душевних і фізичних страждань, що завдаються особі, по відношенню до якої він застосований. Тобто мова йде про принцип пропорційності засобів, що застосовуються, меті, що досягається.

Визначений КПК України порядок отримання зразків для експертизи, зокрема біологічних зразків особи, демонструє відсутність як раз чітко визначених меж та суб'єктів застосування примусу (в тому числі при примусовому втручанні в організм людини), що не лише закладає засади для отримання неналежних доказів, але й створює реальні загрози для перетворення процесуальної дії на катування у розумінні міжнародних стандартів [7].

Слушною є думка працівників правоохоронних органів щодо проблемного характеру здійснення цієї процесуальної дії з огляду на суб'єктивне розуміння меж і форм примусу суб'єктом розслідування у кожній конкретній слідчій ситуації [15, с. 47].

Підтримуємо позицію Антонюк П.Є., що наслідками відсутності нормативно закріпленого механізму здійснення примусового відбирання біологічних зразків як на державному, так і на відомчих рівнях є проведення суб'єктами розслідування цієї процесуальної дії, виходячи з наявних власних можливостей щодо забезпечення примусу, процесуального статусу особи, у якій відбирають зразки, власного рівня правової та професійної культури, характеру та лінії поведінки сторони захисту, характеру слідчої ситуації тощо. За таких умов згідно з положенням частини четвертої ст. 38 КПК України примусове відбирання біологічних зразків особи може призвести до порушення природного права особи на повагу її честі та гідності, закріпленого у ст. 28 Конституції України та нормативно-правових актах міжнародного характеру [16, с. 36].

Таким чином, за відсутності нормативно визначених форм, методів та суб'єктів застосування примусу під час примусового відбирання біологічних зразків особи у кримінальному провадженні, а також ігнорування законодавцем окресленої проблематики протягом значного часу, провідну роль відіграє лінія поведінки суб'єкта розслідування, його професійна компетентність, тактичні комбінації, сутність яких полягає у впливі на особу, зразки у якій відбираються.

Щодо примусового відбирання зразків речей та документів, яке, відповідно до порядку, визначеного КПК України, як ми вже зазначали раніше, проводиться в ході обшуку, то доречно навести існуючу практику ЄСПЛ стосовно примусового обстеження та вилучення майна.

Так, висновки суду по ряду справ дозволяють зробити узагальнюючий висновок, що, основним критерієм допустимості законного примусу при проведенні обшуку є пропорційність меті, якої прагнули досягнути [14]: «Функе проти Франції» (Funke v France), 10828/84, 25 лютого 1993 року; «Л.М. проти Італії» (L M v Italy), 60033/00, 8 лютого 2005 року; «Рьомен і Шміт проти Люксембургу» (Roemen and Schmit v Luxembourg), 51772/99, 25 лютого 2003 року; «Бук проти Німеччини» (Buck v Germany), 41604/98, 28 квітня 2005 року; «Х.М. проти Туреччини» (H M v Turkey), 34494/97, 8 серпня 2006 року; «Імакаєва проти Росії» (Imakayeva v Russia), 7615/02, 9 листопада 2006 року; «Смірнов проти Росії» (Smirnov v Russia), 71362/01, 7 червня 2007 року; «Кучера проти Словаччини» (Kucera v Slovakia), 48666/99, 17 липня 2007 року; «Пеев проти Болгарії» (Peev v Bulgaria), 64209/01, 26 липня 2007 року; «Андре і інші проти Франції» (André and Other v France), 18603/03, 24 липня 2008 року; «Алексянян проти Росії» (Aleksanyan v Russia), 46468/06, 22 грудня 2008 року.

В наведених рішеннях ЄСПЛ також зазначають на належних суб'єктах проведення обшуку та чіткому контролю такого примусового втручання у приватне життя людей з боку відповідних державних інституцій – прокуратури, суду.

Отже, проведений нами ретельний аналіз відбирання зразків з речей і документів для експертизи, визначений КПК України, демонструє, в цілому, його відповідність міжнародним стандартам проведення аналогічних процесуальних дій, в тому числі щодо застосування примусу. Однак, як ми вже зазначали раніше, наполягаємо на недоцільності необхідності додаткового дозволу суду на проведення обшуку у випадках відмови добровільного виконання ухвали суду щодо надання зразків з речей і документів, як то передбачено ст. 166 КПК України відповідно до правил тимчасового доступу до речей і документів.

Крім того, погоджуємося з думкою вчених, що допускаючи та регламентуючи законний примус при здійсненні кримінального провадження в цілому та отримання зразків для експертизи зокрема, крім принципів і засад його застосування, визначених міжнародними нормативно-правовими актами та законами України, необхідно керуватися додатковим принципом – принципом винятковості застосування примусу [2, с. 46]. Саме такий підхід, на нашу думку, повинен знайти своє відображення як у визначеному КПК України порядку примусового отримання зразків для експертизи, так і в криміналістичних рекомендаціях щодо організаційно-тактичного забезпечення проведення цієї слідчої (розшукової) дії, особливо, коли виникає необхідність примусового відбирання біологічних зразків особи.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Садова Т.В. Обмеження прав і свобод у кримінальному судочинстві України та держав англо-американської правової системи в контексті міжнародних стандартів: монографія. 2011. С. 142.
3. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. *Ратифікований Указом Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини). Ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
7. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. *Ратифіковано із застереженнями Указом Президії ВР N 3484-XI (3484-11) від 26.01.87*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_085#Text.
8. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Тирадо Ортіс і Лосано Мартін проти Іспанії». URL: <http://nsj.gov.ua/files/documents/ECHR%20and%20Criminal%20procedure%20Mc%20Bride%20ukr.pdf>.
9. Basyuk Larisa. Practice of forced obtaining samples for comparative study in Ukraine and Europe. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2, 2022. 7–10.
10. Ухвала Богунського районного суду міста Житомира від 06.02.2020 року. Справа № 295/1559/20, провадження 1-кк/295/572/20. *Zakononline*. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/87489691>.
11. Рогальська В. Відбирання біологічних зразків для експертизи: кримінально-процесуальна характеристика. *Юридичний вісник*. 2017. 2. 150–156.
12. РГ і JO проти Сполученого Королівства. URL: <http://eurocourt.in.ua/Article.asp?AIdx=419>.
13. Макбрайд Дж. Європейська конвенція з прав людини та кримінальний процес. К.: «К.І.С.», 2010. С. 175-176. URL: <https://rm.coe.int/1680098ae0>.
14. Мельниченко А.В. Забезпечення прав громадян під час відбирання біологічних зразків. *Науковий вісник публічного та приватного права*. № 3. 2016. С. 46–49. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip>.
15. Антонюк П.С. Організаційно-тактичні аспекти примусового відбирання біологічних зразків у особи в кримінальному провадженні. *Криміналістичний вісник*. 2017. 1 (27). 34–39.